

dette tilfælde har det dog ud fra en historisk vinkel en lidt pudsig konsekvens. For mens behandlingen af det græske materiale koncentrerer sig om århundrederne før Alexander og imperiedannelsen, så ligger vægten i gennemgangen af de tidlige kinesiske tekster på perioden efter etableringen af det store kejserrige. Mere naturligt havde det vel været at flytte vægten i diskussionen af det græske til den hellenistisk-romerske imperiebygningsperiode for at skabe en mere præcis og historisk forankret komparation. Alternativt inviterer stoffet til at søge en forståelse af forskellene mellem på den ene side opkomsten af en pangræsk litterær diskurs i en før-imperial verden og på den anden side konsolideringen af en pankineisk konfuciansk kulturel kanon under Han-dynastiets forenede kejserrige. Her må man sige, at den generelle, af Pollock inspirerede forestilling om »a cultural world empire« slører mere, end den hjælper. Det er så denne studies begrænsning, at litteraturen kun ganske perifert bringes i berøring med den politisk-magtmæssige ramme, som den blev dyrket indenfor. Men det er ikke nogen alvorlig anke. En af fornøjelserne ved komparative studier er, at de tilskynder til refleksion over forskelle mellem fagtraditioner.

Peter Fibiger Bang

C. PHILIPP E. NOTHAFT: *Dating the Passion. The Life of Jesus and the Emergence of Scientific Chronology (200-1600)*. Leiden, 2012, Brill. ix + 319 s. 121 EUR.

Ingen af de syvogtyve skrifter i *Det nye Testamente* giver så præcise eller entydige oplysninger om Jesu fødsel og korsfæstelse, at disse hændelser kan tildeles sikre dateringer indenfor vor juliansk-gregorianske kalender. Det har imidlertid ikke skortet på forsøg på netop at datere disse begivenheder, og det er forsøg på dette fra perioden 200-1600, der er genstand for C. Philipp E. Northafts bog, som er det første bind i den nye serie *Time, astronomy, and calendars* på det hollandske forlag Brill. Bogen er en engelsk oversættelse af Nothafts tyske dissertation, der i 2010 blev indleveret ved Ludwig Maximilians Universität i München under titlen *Das Leben Jesu und die Entstehung der wissenschaftlichen Chronologie: Eine problemgeschichtliche Studie (200-1600)*. Bogen består af en introduktion, otte kapitler, et appendiks med en oversigt over forsøg på at datere Jesu fødsel og korsfæstelse, en bibliografi samt to registre over henholdsvis Bibel-referencer og navne på personer og kilder.

Det nærmere formål er at kortlægge udviklingen indenfor den naturvidenskabelige kronologi i perioden 200-1600. Den naturvidenskabelige kronologi er (i Nothafts forståelse af ordet) en metode til at fastlægge dateringen af historiske begivenheder ved hjælp af astronomiske beregninger. Denne metode blev allerede i 200-tallet anvendt til at datere Jesu korsfæstelse. Problemet med en naturvidenskabelig datering af korsfæstelsen består i følgende: De fire evangelier i *Det nye Testamente* oplyser, at Jesus blev korsfæstet på dagen inden jødernes sabbat, dvs. på en fredag. Ifølge de tre synoptiske evangelier (Matthæus-, Markus- og Lukasevangelierne) var denne fredag samtidig den første dag i jødernes påskefest, mens Johannesevangeliet derimod lader korsfæstelsen finde sted på dagen inden påskefesten. Jødernes påskefest påbegyndtes d. 15. Nisan. Nisan er en månemåned, der begynder ved observationen af den første nymåne. Det var således fuldmåne natten d. 14. Nisan, hvorefter påsken kunne begynde. Kristne menigheder flyttede i løbet af 100-tallet fejringen af påske til søndagen efter påskefuldmånen, og lidt senere blev påskefuldmånen bestemt som den første fuldmåne, der følger eller falder på forårsjævndøgn. En bestemmelse af den kristne påskes placering i et kommende år forudsætter således et kendskab til solåret, måneåret og ugedagene. Der blev i senantikken og den tidlige middelalder fremsat flere matematiske modeller for beregningen af påskens placering i kommende år, og disse modeller for påskens placering har været genstand for flere studier det seneste årti.¹ Modellerne for påskens placering i kommende år fandt dog også anvendelse bagud i tid til at beregne året for Jesu korsfæstelse, hvor beregningerne kunne kombineres med oplysninger om de politiske forhold i samtiden. Ændres modellen, ændres dateringen af Jesu korsfæstelse dog også. Disse beregninger kan dokumenteres fra 200-tallet og frem, og de blev fra og med højmiddelalderen suppleret med andre astronomiske modeller for bl.a. måneformørkelser, hvormed andre begivenheder i Jesu liv kunne dateres. Alt dette dokumenterer Nothaft på eksemplarisk vis med den foreliggende bog og det er en fornøjelse som læser at kunne følge de mange faktaforankrede såvel som mere spekulative forsøg på at datere hovedbegivenhederne i Jesu liv.

Nothaft har med den foreliggende bog leveret et væsentligt bidrag til forståelsen af den naturvidenskabelige kronologis historie. Ved sit

1 Se fx Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian era*, Oxford 2008; Immo Warntjes, *The Munich Computus: Text and Translation. Irish Computistics between Isidore of Seville and the Venerable Bede and its Reception in Carolingian Times*, Stuttgart 2010; Immo Warntjes & Dáibhí Ó Cróinín (red.), *Computus and its Cultural Context in the Latin West, AD 300-1200*, Turnhout 2010.

fokus på naturvidenskabelige dateringer af Jesu fødsel og korsfæstelse giver Nothaft endvidere en redegørelse for udviklingen i den astronomiske videnskab i perioden. Bogen er derfor også af interesse for alle med interesse i middelalderens astronomi og generelle naturvidenskabelige udvikling. Den kan, som forfatteren afslutningsvis gør opmærksom på, ses som et bidrag til

an ongoing project in the historiography of science and intellectual culture: that of replacing a traditional narrative, according to which we became 'modern' only because we managed to overcome the period of the Middle Ages, with a different and possibly sounder one, which suggests that we did so, because we inherited it and successfully built upon its legacy (s. 282).

Det kan afslutningsvis bemærkes, at et fuldt udbytte af Nothafts bog forudsætter et basalt kendskab til middelalderens kalendervidenskab.

Lasse Sonne

Peter Sawyer: *The Wealth of Anglo-Saxon England: Based on the Ford Lectures Delivered in the University of Oxford in Hilary Term 1993*. Oxford University Press 2013. xii + 156 s. 25 GBP.

For næsten halvtreds år siden, i november 1964, holdt Peter Sawyer et foredrag i The Royal Historical Society, 'The Wealth of England in the Eleventh Century', hvori han dels viste, at England var et overordentlig rigt samfund i 1000-tallet med et meget stort møntomløb og mange betalinger i mønt fremfor i naturalier, dels foreslog, at baggrunden herfor var en betydelig eksport af uld til kontinentet, navnlig til Tyskland, hvorfra sølvet kom. Tesen har mødt nogen modstand; således har Frank Barlow fastholdt, at der i Edvard Bekenderens tid ikke var mange penge i omløb i England.

I sine Ford Lectures fra 1993, som her er ført ajour, tager Sawyer spørgsmålet om Englands økonomiske ressourcer i hele den angelsaksiske periode op til vurdering. Han begynder med tusindtallet, og selv om Sawyer i 1964 blandt andet benyttede en dengang helt ny metode til opgørelse af en given periodes møntcirkulation, nemlig optælling af det antal forside- og bagsidestempler, der er benyttet til en given udmøntning, så er der i de mellemliggende år sket en så betydelig